

УДК 332.012.324

Ю.С. РОГОЗЯН, канд. екон. наук, старший науковий співробітник
Луганська філія Інституту економіко-правових
досліджень НАН України, м. Київ

АНАЛІЗ ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ З ПИТАНЬ СТИМУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ключові слова: Закон, підприємництво, стимулювання, суб'єкти малого та середнього підприємництва, аналіз, розвиток, господарювання.

У статті зроблено спробу проаналізувати джерельну базу, яка містить відомості про стан, забезпечення та процес стимулювання підприємницької діяльності в Україні. Головна увага приділена нормативно-правовим актам, які регламентують процес забезпечення розвитку малого та середнього підприємництва. Для з'ясування структурних елементів джерельної бази проведено її порівняльний та змістовний аналіз.

Особливості розвитку українських підприємств на сучасному етапі формуються відповідно до змін стратегічних орієнтирів на всіх рівнях господарювання, наприклад на регіональному рівні, які, незважаючи на складний і суперечливий характер взаємодії, цілком визначають відповідні умови для діяльності підприємств.

В умовах ринкової економіки перед державою постають такі основні завдання:

- формування нової системи відносин власності, які притаманні змішаній, багатокладній економіці;
- формування основних елементів ринкової інфраструктури;
- сприяння становленню та подальшому стимулюванню підприємства.

Розвиток національного підприємництва значною мірою залежить від створення правової бази, яка стимулювала б підприємницьку активність та добросовісну конкуренцію.

Для забезпечення розвитку малого та середнього підприємництва прийнято Закони України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» та «Про національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні» [2].

Метою Національної програми та заходів щодо її реалізації є створення належних умов для реалізації конституційного права на підприємницьку діяльність, а також підвищення добробуту громадян України шляхом залучення широких верств населення до такої діяльності.

Основними напрямками реалізації Програми є:

- удосконалення нормативно-правової бази у сфері підприємницької діяльності;
- подальше провадження державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності з метою створення сприятливого підприємницького середовища;

- активізація фінансово-кредитної та інвестиційної підтримки малого підприємництва;
- сприяння створенню інфраструктури розвитку малого підприємництва;
- упровадження регіональної політики сприяння розвитку малого підприємництва.

Заходи щодо реалізації Національної програми щорічно затверджуються Кабінетом Міністрів України; а обсяги їх бюджетного фінансування передбачаються Законом України про Державний бюджет України на черговий рік.

В результаті виконання заходів Національної програми в рамках удосконалення нормативно-правової бази Верховною Радою України прийнято Закони України:

- від 01.07.2010 № 2399-VI «Про внесення змін до Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності»;
- від 15.05.2003 № 755-IV «Про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» (нова редакція від 01.05.2015)»;
- від 19.05.2011 № 3392-VI «Про перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності»;
- від 21.06.2012 № 5018-VI «Про індустриальні (промислові) парки»;
- від 09.04.2014 № 1193-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скорочення кількості документів дозвільного характеру»;
- від 25.06.2009 № 1571-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо подальшого вдосконалення порядку ліцензування господарської діяльності»;
- від 17.11.2009 № 1720-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств»;
- від 11.02.10 № 1869-VI «Про внесення змін до Закону України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності».

Кабінетом Міністрів України затверджено:

- постанову від 21.05.2009 № 501 «Про внесення змін до переліку документів, які додаються до заяви про видачу ліцензії для окремого виду господарської діяльності»;
- постанову від 09.09.2009 № 964 «Про внесення змін до переліку органів ліцензування та документів, які додаються до заяви про ви-

дачу ліцензії для окремого виду господарської діяльності»;

- постанову від 02.04.2009 № 298 «Про порядок використання у 2009 році коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення заходів з виконання Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні»;
- розпорядження від 09.09.2009 № 1087-р «Деякі питання організації електронного документообігу та звітності»;
- розпорядження від 18.03.2015 № 357-р «Про затвердження плану заходів щодо регуляції господарської діяльності».

В цілому за ініціативою Держреєстрації України протягом періоду з 2009 до 2015 рр. Кабінетом Міністрів України прийнято (схвалено) більше 100 нормативно-правових актів з питань законодавчого врегулювання підприємницької діяльності, реєстрації та ліцензування, дозвільної системи, підтримки малого та середнього підприємництва, соціальної політики, регуляторної політики тощо.

В рамках провадження єдиної державної регуляторної політики протягом 2014 року Держреєстрацією України та її територіальними органами опрацьовано щодо погодження 2100 проектів регуляторних актів, з яких 99,1 % оприлюднювались з метою отримання зауважень та пропозицій. Залишено без розгляду 144 проекти регуляторних актів з причин їх не оприлюднення [1, 2].

Пропозиції та зауваження, що надаються суб'єктами господарювання до проектів регуляторних актів, вивчаються Держреєстрацією України та, в разі їх доцільності, використовуються під час опрацювання даних проектів. Зокрема, протягом 2014 року опрацьовано зауваження та пропозиції суб'єктів господарювання, що надійшли до 178 проектів регуляторних актів (14 % від загальної кількості проектів, наданих на погодження до Держреєстрації України). Відповідний підхід дозволяє враховувати не лише думку фахівців даної служби, але й пропозиції професіоналів у відповідній сфері господарської діяльності. Так, слушні зауваження, що надійшли від суб'єктів господарювання, були враховані Держреєстрацією України при підготовці рішень про відмову в погодженні 38 проектів регуляторних актів.

Крім того, з метою уникнення суперечностей, що виникають у процесі опрацювання

проектів регуляторних актів, Держреглацією України активно застосовувалась практика проведення узгоджувальних нарад, засідань «круглих столів» за участю розробників проектів регуляторних актів та представників суб'єктів господарювання.

У сфері інфраструктури розвитку малого підприємництва відповідно до інформації з регіонів станом на 01.05.2015 в Україні діє 1088557 підприємств (без урахування тимчасово окупованих територій), з них більше 500 бізнес-центрів, 80 бізнес-інкубаторів, 5138 інвестиційно-інноваційних фондів і компаній, 6116 інформаційно-консультативних установ, 345 фондів підтримки підприємництва [1, 3].

У рамках проекту технічної допомоги Україні з боку ЄС «Підтримка розробки та впровадження Європейської хартії для малих підприємств в Україні» завершено опрацювання проекту Індексу державної політики. У цьому документі міністерствами та відомствами України здійснено першу самооцінку впровадження в Україні принципів Європейської хартії для малих підприємств, яка слугуватиме основою для моніторингу подальшого прогресу України щодо втілення в життя зазначених принципів.

Для приєднання України до європейських та міжнародних стандартів і правил виходу товарів на європейський ринок підвідомчими підприємствами Державним комітетом України з питань технічного регулювання та споживчої політики для фахівців малих підприємств було проведено 848 семінарів, навчальних занять, «круглих столів» з питань розроблення та впровадження систем управління якістю. Українською асоціацією якості запроваджені та сертифіковані системи управління якістю (ISO 9001—2009) на семи малих підприємствах України; впроваджуються системи управління на шести малих та трьох середніх підприємствах; беруть участь у 14-му Українському національному конкурсі якості одне мале та два середні підприємства; у модульному навчанні взяли участь представники 55 малих та середніх підприємств [1, 3].

З метою інформаційного забезпечення українських експортерів та виробників експортоспроможної продукції, у тому числі суб'єктів малого та середнього підприємництва, а також іноземних суб'єктів господарської діяльності, що стають власниками товарів укра-

їнського походження, Мінекономіки разом з «Держзовнішінформ» введено в дію веб-портал «Комплексна система інформаційно-консультативної підтримки та розвитку експорту» (www.ukrexport.gov.ua). Даний проект покликаний надавати інформаційну підтримку українським експортерам та дані про наявні можливості й умови здійснення експортних поставок до країн світу, про потенціал або обмеження у торгівлі окремими товарами, тендери, світові бізнес-події тощо. Крім того, пошукові механізми порталу передбачають можливість пошуку торговельних партнерів як для українських, так і для іноземних компаній. Про можливості порталу поінформовано закордонні дипломатичні установи України.

Для просування продукції українських виробників на зовнішні ринки та оптимізації процесу формування та презентації комерційних пропозицій українських підприємств-експортерів, МЗС разом з Мінекономіки розроблено стандартизовану форму звернення українських експортерів. Зразок цього документа надіслано до обласних державних адміністрацій України з проханням поширити його серед підприємств у відповідних регіонах, а також до закордонних дипломатичних установ України для використання в роботі з просування українського експорту на ринки країн акредитації.

Державною службою зайнятості здійснюються заходи щодо залучення незайнятих громадян, у тому числі жінок, молоді, інвалідів, мешканців сільської місцевості та малих міст, до підприємницької діяльності шляхом надання комплексу соціальних послуг з профорієнтації та профнавчання.

Для громадян, що бажають організувати підприємницьку діяльність, у всіх базових центрах зайнятості оформлені інформаційні куточки і стенди «Як почати свій бізнес», де представлені нормативно-правові документи, інформаційні матеріали, зокрема за тематикою: «Складання бізнес-планів», «Розробка бізнес-ідеї», «Сільський зелений туризм», «Успішні підприємці з числа колишніх безробітних» тощо.

З метою активізації роботи щодо розвитку підприємництва на селі фахівцями служби зайнятості проводяться виїзні консультації для жителів сільської місцевості, наприклад, з орієнтації на підприємництво та самозайнятість. У селищних радах організовані інформацій-

ні куточки служби зайнятості, де розміщені стенди з інформацією про послуги, що надаються службою зайнятості населенню і роботодавцям, у тому числі щодо сприяння служби зайнятості в організації підприємницької діяльності.

Станом на 01.01.2015 в регіонах забезпечено діяльність 200 молодіжних центрів праці, з них: 17 обласних (Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Житомирська, Запорізька, Івано-Франківська, Кіровоградська, Львівська, Полтавська, Рівненська, Тернопільська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Чернігівська, Чернівецька області, а також у місті Київ), 21 районний, 14 міських та 45 студентських секторів працевлаштування у ВНЗ, якими протягом 2014 року працевлаштовано близько 21500 осіб, надано понад 86000 консультативних послуг.

Для стимулювання та заохочення особистих селянських господарств до агротуристичної та підприємницької діяльності Мінагрополітики опрацьовує низку законодавчих і нормативно-правових актів. За ініціативи міністерства розроблено проект Закону України «Про сільський аграрний туризм», який перебуває на розгляді в Кабінеті Міністрів України, та проект Закону України «Про аграрний туризм та агротуристичну діяльність». Ним визначено умови організації діяльності фізичних осіб — сільгосптоваровиробників, особистих селянських та фермерських господарств у сфері сільського аграрного туризму, здійснення контролю за такою діяльністю, участі сільськогосподарських кооперативів з обслуговування в агротуристичній діяльності та передбачено надання державної підтримки суб'єктам агротуристичної діяльності через участь у державних та регіональних програмах. На сьогодні в Україні вже зареєстровано близько 1000 агроосель, які здійснюють агротуристичну діяльність.

Мінагрополітики спільно зі Спілкою сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні розробляють методичні рекомендації щодо діяльності особистих селянських господарств у сфері сільського аграрного туризму. Започатковано проект ЄС «Виконання Україною зобов'язань щодо членства в СОТ та європейської політики добросусідства в сільському секторі». Одним з його компонентів є «Розвиток сільських територій», в рамках яко-

го передбачається реалізація пілотних проєктів з розвитку сільської місцевості.

В цілому виконання заходів Національної програми сприяло подальшому розвитку підприємництва в Україні, зокрема вдосконаленню нормативно-правової бази, впровадженню регуляторної політики, забезпеченню інформування громадськості та підвищенню освітнього рівня підприємців з питань ведення власної справи та зменшенню безробіття в регіонах.

Саме Національною програмою визначаються основні заходи щодо державної підтримки малого підприємництва, які призвели до прийняття низки нормативно-правових актів, направлених на покращення підприємницького середовища, зумовили розвиток інфраструктури підтримки підприємництва, міжнародного співробітництва у сфері підтримки малого бізнесу, запровадження освітньої програми для підприємців та широких верств населення, впровадження низки соціально спрямованих програм щодо розвитку підприємництва в малих містах, сільській місцевості, залучення до підприємницької діяльності слабо захищених верств населення.

В умовах фінансової кризи, коли за належної підтримки з боку держави саме розвиток малого підприємництва може забезпечити робочими місцями мільйони вивільнених працівників і за незначних фінансових вливаннях створити умови для поповнення бюджетів усіх рівнів, на жаль, державна підтримка малого підприємництва на сьогодні залишається більше декларативною, ніж реальною. В нормативних документах, урядових програмах, програмах політичних партій мале підприємництво відноситься до одного з пріоритетних напрямів розвитку української економіки. Проте реалізація таких проєктів здійснюється не в повній мірі.

Одним із пріоритетних напрямів розвитку підприємництва є реформування сфери державного нагляду та контролю. До сьогодні в Україні існувало 85 органів контролю, з них 79 здійснювали державний нагляд (контроль) за суб'єктами господарювання та підпадали під сферу дії Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» (40 центральних органів виконавчої влади, включаючи чотири фонди соціального страхування) і 38 уря-

дових органів, тобто тих, що підпорядковані центральному, а також органи місцевого самоврядування.

Це найбільша кількість контролювальних органів серед країн СНД. Так, в Молдові існує 56 органів державного нагляду (контролю), в Білорусії — 40, в Казахстані — 30.

З метою удосконалення нормативно-правової бази у сфері державного нагляду та контролю Держкомпідприємництвом було розроблено проект, а Верховною Радою України прийнято Закон України від 01.07.2010 2399-VI «Про внесення змін до Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» (щодо узгодження окремих положень), який запроваджує норми про здійснення функцій державного нагляду (контролю) тільки центральними органами виконавчої влади, а також усунення виникнення випадків, які несуть загрозу життю (здоров'ю) працівників.

Із прийняттям законопроекту із 79 контролювальних органів в Україні залишилося лише 56 і до кінця 2015 року планується скорочення до 26, адже функції контролю інспекцій та урядових органів передано центральним органам виконавчої влади.

Актуальність прийняття Закону України від 21.04.2011 № 3261-VI «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо відповідальності за порушення порядку видачі документів дозвільного характеру» обумовлена необхідністю посилення відповідальності за порушення порядку видачі документів дозвільного характеру і провадження господарської діяльності (крім випадків застосування принципу мовчазної згоди). Адже чинний до цього перелік адміністративних правопорушень, встановлений статтями 164 та 166¹⁰ Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі — КпАП), був досить невеликим і не враховував у повній мірі можливі зловживання з боку суб'єктів господарювання та дозвільних органів (їх посадових осіб) щодо порядку провадження господарської діяльності та видачі документів дозвільного характеру.

Основною метою, на досягнення якої спрямований Закон України від 17.11.2009 № 1720-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств», є

недопущення використання схем і методів протиправного поглинання та захоплення підприємств, що створює реальну загрозу національним і економічним інтересам нашої держави і вимагає формування ефективної системи протидії цим негативним проявам. Зазначений закон спрямований на врегулювання основних важливих аспектів протидії протиправного поглинання та захоплення підприємств.

На вирішення проблем у сфері державної реєстрації суб'єктів господарювання спрямований Закон України від 19.05.2011 № 3384-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення механізму державної реєстрації припинення суб'єктів господарювання». По-перше, суть проблеми пов'язана із тим, що значна кількість суб'єктів господарювання, стосовно яких прийнято судові рішення про їх припинення шляхом ліквідації, що не пов'язано із банкрутством, не проводять заходи з ліквідації, що призводить до того, що такі суб'єкти господарювання не подають протягом року органам державної податкової служби податкових декларацій, документів фінансової звітності; до державного реєстратора не надходять документи, які є підставою для проведення ним державної реєстрації припинення суб'єктів господарювання на підставі судового рішення щодо припинення, що не пов'язане з банкрутством суб'єкта господарювання, а записи державних реєстраторів про прийняті судові рішення про припинення суб'єктів господарювання шляхом ліквідації залишають в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців (далі — Єдиний державний реєстр) не завершеними, оскільки чинним законодавством не встановлено порядку закінчення процедури припинення таких суб'єктів господарювання.

По-друге, аналогічна ситуація склалась також зі значною кількістю суб'єктів господарювання, які прийняли власне рішення про їх припинення шляхом ліквідації, однак заходи по ліквідації не проводять, не подають протягом року органам державної податкової служби податкових декларацій, документів фінансової звітності, до державного реєстратора не надходять документи, які є підставою для проведення ним державної реєстрації припинення суб'єктів господарювання на підставі влас-

ного рішення, а записи державних реєстраторів про прийняті власні рішення суб'єктами господарювання щодо їх припинення шляхом ліквідації залишають в Єдиному державному реєстрі також не завершеними, в зв'язку із відсутністю в чинному законодавстві України порядку закінчення процедури припинення таких суб'єктів господарювання.

По-третє, значна кількість суб'єктів господарювання, які зареєстровані до 1 липня 2004 року, до цього часу не подали про себе відомості в Єдиний державний реєстр, що призводить до того, що на даний час порушуються, зокрема, норма частини третьої статті 18 у випадках, коли має місце спір таких суб'єктів господарювання із третіми особами, та норма частини першої статті 16 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» (далі — Закон № 755).

Цим законом надається право державному реєстратору проводити спрощену процедуру державної реєстрації припинення юридичної особи та припинення підприємницької діяльності фізичної особи-підприємця на підставі судових рішень щодо їх припинення, що не пов'язано із банкрутством та на підставі власних рішень суб'єктів господарювання щодо їх припинення шляхом ліквідації у разі, якщо протягом часу, визначеного цим законом, зазначені суб'єкти господарювання не надали до державного реєстратора документи, перелік яких встановлений Законом № 755.

Враховуючи, що стимулювання розвитку малого та середнього підприємництва в Україні є важливим фактором соціальної та економічної стабільності держави в умовах фінансово-економічної кризи, Закон України від 19.10.2000 № 2063-III «Про державну підтримку малого підприємництва» вже не враховував вимоги до політики розвитку цього сектору економіки, які постають сьогодні перед державою, а також те, що усі розвинені країни світу, в т. ч. країни ЄС, одним з основних завдань державної політики вбачають підтримку не тільки малого, але й середнього підприємництва, сьогодні виникла необхідність встановлення нових підходів до формування державної політики розвитку малого та середнього бізнесу.

У зв'язку з цим прийнято новий Закон України «Про розвиток та підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» від 22.03.2012 № 4618-VI, в якому зазначається:

1) забезпечення сприятливих умов розвитку малого і середнього підприємництва;

2) розвиток суб'єктів малого і середнього підприємництва в цілях формування конкурентного середовища в економіці України та забезпечення їх конкурентоспроможності;

3) стимулювання інвестиційної та інноваційної активності суб'єктів малого та середнього підприємництва;

4) сприяння суб'єктам малого і середнього підприємництва в просуванні вироблених ними товарів (робіт, послуг), результатів інтелектуальної діяльності на ринок України і ринки іноземних держав;

5) забезпечення зайнятості населення і розвиток самозайнятості.

Закон встановлює єдині підходи до регулювання відносин, що виникають між підприємцями та органами влади у сфері розвитку та державної підтримки малого і середнього підприємництва, визначає поняття суб'єктів малого і середнього підприємництва, інфраструктури його підтримки, види і форми такої підтримки.

Отже, одним із стратегічних напрямів забезпечення сталого економічного розвитку країни, що підтверджується світовою практикою, є розвиток підприємництва — продуктивної сили суспільства, яка відіграє важливу роль у розвитку соціального та культурного секторів і виступає ефективним інструментом участі значної кількості громадян як в економічному житті області, країни, так і в системі міжнародного розподілу праці, є потужним соціально-економічним засобом існування і стимулом самовдосконалення особистості, сходинкою ринкових перетворень, відкритості національної і місцевої економіки; особлива увага повинна приділятися малому та середньому підприємству, оскільки вони не тільки виступають факторами економічного розвитку, а й сприяють соціально-політичній стабілізації суспільства [4].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Офіційний сайт Державної регуляторної служби України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.dkrp.gov.ua>
2. Офіційний портал Верховної ради України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>

3. Офіційний сайт журналу «Економіка» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.economics.lb.ua>
4. Офіційний сайт Хмельницької державної адміністрації [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.adm.km.ua>

Надійшла 10.06.2015

Рогозян Ю.С.

Луганский филиал Института экономико-правовых исследований НАН Украины, г. Киев

АНАЛИЗ БАЗЫ ИСТОЧНИКОВ ПО ВОПРОСАМ СТИМУЛИРОВАНИЯ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Сделана попытка проанализировать базу источников, содержащих сведения о состоянии, обеспечении и процессе стимулирования предпринимательской деятельности в Украине. Главное внимание уделено нормативно-правовым актам, которые регламентируют процесс обеспечения развития малого и среднего предпринимательства. Для выяснения структурных

элементов источниковой базы проведен ее сравнительный и содержательный анализ.

Ключевые слова: Закон, предпринимательство, стимулирование, субъекты малого и среднего предпринимательства, анализ, развитие, хозяйствование.

Rohozyan J.S.

Lugansk branch of the Institute of Economics and Legal Researches NAS of Ukraine, Kyiv

ANALYSIS OF SOURCES FOR STIMULATING ENTREPRENEURSHIP

The article attempts to analyze the source database, which contains information on the status, software and process stimulating business activity in Ukraine. The main attention was paid to the legal acts, which regulate the provision of small and medium businesses. To elucidate the structural elements of sources, held its comparative and meaningful analysis.

Key words: law, business, promotion, small and medium enterprises, analysis, development, management.